

Laitila Henna ja Leinonen Sanna

**Myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat
vanhempien avioeron jälkeen**

Kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyö

Kevät 2014

Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Hoitotyön koulutusohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysalan yksikkö

Koulutusohjelma: Hoitotyön koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Hoitotyön suuntautumisvaihtoehto

Tekijä: Henna Laitila & Sanna Leinonen

Työn nimi: Myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat vanhempien avioeron jälkeen - Kirjallisuuskatsaus

Ohjaaja: Hilikka Majasaari, lehtori, THM & Else Vierre, lehtori, TtM

Vuosi: 2014

Sivumäärä: 40

Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata myöhäisleikki-ikäisen (3-6-vuotias) lapsen selviytymisvoimavaroja vanhempien avioeron jälkeen. Tavoitteena oli tuottaa tietoa myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroista vanhempien avioeron jälkeen.

Opinnäytetyössä tutkimuskysymyksinä olivat: Mitkä ovat myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat vanhempien avioeron jälkeen? Millaista on myöhäisleikki-ikäisen lapsen terveys vanhempien avioeron jälkeen? Millaista sosiaalista tukea myöhäisleikki-ikäinen lapsi saa vanhempien avioeron jälkeen? Opinnäytetyö tulee ensisijaisesti Seinäjoen peruspalvelujen sosiaali- ja terveystoimen käyttöön. Opinnäytetyön tietoa voi hyödyntää jokainen sairaanhoitaja, joka kohtaa lapsia tai työskentelee heidän kanssaan, työkentästä riippumatta.

Opinnäytetyön menetelmäksi valittiin kirjallisuuskatsaus. Kirjallisuusaineisto haettiin tutkimuskysymyksiin pohjautuvilla hakusanoilla tietokannoista sekä manuaalisesti. Käytetyt tietokannat olivat Plari ja Cinahl. Tutkimusaineisto koostui 10 tutkimuksesta.

Tulosten mukaan myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat vanhempien avioeron jälkeen koostuvat lapsen omista selviytymisvoimavaroista, perheen vuorovaikutuksesta sekä perheen sisäisistä ja ulkoisista selviytymisvoimavaroista. Vanhempien avioero vaikuttaa lapsen terveyteen positiivisesti tai negatiivisesti. Avioeron terveysvaikutukset korostuvat eniten lapsen psyykkisenä oirehtimisena. Myöhäisleikki-ikäisen lapsen saama sosiaalinen tuki vanhempien avioeron jälkeen rakentuu sosiaalisesta tuesta, konkreettisesta avusta sekä emotionaalisesta ja yhteiskunnallisesta tuesta.

Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää lasten parissa työskentelevissä organisaatioissa. Tuloksien avulla voidaan kehittää ennaltaehkäisevää työtä avioerolapsia kohdattaessa sekä jatkotutkimusaiheiksi.

Avainsanat: myöhäisleikki-ikäinen lapsi, vanhempien avioero, selviytymisvoimavarat, terveys, sosiaalinen tuki

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor of Nursing

Specialisation: Nursing

Authors: Henna Laitila & Sanna Leinonen

Title of thesis: Preschool age child's managing resources after the divorce of parents – a literature Review

Supervisors: Hilikka Majasaari, Senior Lecturer, MNSc & Else Vierre, Senior Lecturer, MSc

Year: 2014

Number of pages: 40

Number of appendices: 2

The purpose of this dissertation was to describe preschool age (3-6 year-old) children's managing resources after the divorce of parents. The objective was to provide information about the preschool age children's managing resources after the divorce of parents.

The study questions in the dissertation were: What are the preschool age children's managing resources after the divorce of parents? What is the preschool age children's health like after the divorce of parents? What kind of social support does the preschool age child get after the divorce of parents? The dissertation will come into use of primarily social and health services which are part of the primary services provided by Seinäjoki municipality. Every nurse who meets children or works with them can utilize the information of the dissertation irrespective of the field of work.

The method used in the dissertation was chosen to be the literature review. It was collected from databases by using keywords based on the research questions. The databases used were Plari and Cinahl. The research material consisted of 10 studies.

According to the results, the preschool age children's managing resources after the divorce of parents consist of the child's own managing resources, the interaction of the family and internal and external managing resources of the family. The divorce of parents affects the child's health positively or negatively. The health benefits of the divorce are emphasized as mental wellbeing. The social support received by the preschool age child after the divorce of parents is based on social support, on concrete help and on emotional and social support. The research results can be utilized in organizations which work with children for developing of preventive work when divorce children are met and as topics for further surveys.

Keywords: preschool age child, parent's divorce, managing resources, health, social support

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ.....	4
1 JOHDANTO.....	6
2 LAPSEN TERVE KASVU JA KEHITYS	8
2.1 Lapsen kasvun ja kehityksen osa-alueet.....	8
2.2 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen terve kasvu ja kehitys.....	9
2.2.1 Fyysinen kasvu ja kehitys	9
2.2.2 Kognitiivinen ja kielellinen kehitys	9
2.2.3 Psykososiaalinen kehitys	10
2.3 Hyvinvoiva ja terve lapsiperhe.....	11
3 LAPSEN JA PERHEEN SELVIYTYMINEN	13
4 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS.....	15
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	16
5.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä.....	16
5.2 Kirjallisuuskatsauksen tiedonhaku	16
5.3 Aineiston analyysi	18
6 TULOKSET	19
6.1 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat vanhempien avioeron jälkeen.....	19
6.2 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen terveys vanhempien avioeron jälkeen	24
6.3 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen saama sosiaalinen tuki vanhempien avioeron jälkeen.....	27
7 POHDINTA.....	29
7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	29
7.2 Tulosten tarkastelu	30
7.3 Jatkotutkimushaasteet.....	33
LÄHTEET	36
KIRJALLISUUSKATSAUKSESSA KÄYTETYT LÄHTEET	39

LIITTEET	40
----------------	----

1 JOHDANTO

Viime vuosikymmeninä suomalaisten lasten hyvinvointi on monilla tavoin parantunut, mutta samaan aikaan osalla lapsista ja lapsiperheistä pahoinvointi on lisääntynyt. Pienellä vähemmistöllä lapsiperheistä pahoinvointi on kasaantunut jo vaikean tasolle. Erityisesti yksinhuoltajien sekä monilapsisten perheiden erityispalveluiden käyttö on lisääntynyt. (Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009, 11.) Yhteiskunnalliseksi tavoitteeksi on asetettu, että lasten hyvinvointi lisääntyy, terveydentila paranee ja turvattomuuteen liittyvät oireet ja sairaudet vähenevät merkittävästi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 15,23).

Vuonna 2013 avioeroja tilastoitiin 13 766. Tarkasteltaessa avioerojen määriä viimeisen 10 vuoden aikana, oli avioerojen määrä vuonna 2013 korkeimmillaan. (Suomen virallinen tilasto 2014.) Kiisken (2011, 120) mukaan vanhemmat kokevat eron olevan lapselle kuormittava kokemus. Avioeron aiheuttama muutos lapsen elämässä huolestuttaa vanhempia, 52,2 % miehistä ja 42,6 % naisista on sitä mieltä, että heidän lapsensa kärsivät avioerosta.

Lapsen stressikokemuksia saatetaan aliarvioida (Sinkkonen 2008, 121). Psykkinen stressi, elämäntavat, psykososiaaliset tai perhesuhteiden ongelmat voivat aiheuttaa lapselle erilaisia fyysisiä oireita (Päänsärky 2010). Stressin lisäksi muut vaikeasti käsiteltävät tunnetilat, kuten suru, pettymys tai viha voi aiheuttaa ruumiillista oirehdintaa (Koppeli 2004, 306–310). Lapsella ilmenee stressiä, kun häneen kohdistuvat vaatimukset ylittävät hänen voimavaransa. Perheen stressi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin. (Lazarus & Folkman 1984, 19; Sinkkonen 2008, 129.)

Suomessa aikaisemmat hoitotyön tutkimukset ovat kohdentuneet pääosin aikuisen tai perheen selviytymiseen (Jurvelin, Kyngäs & Backman 2005; Jurvelin, Kyngäs & Backman 2006; Aho, Tarkka & Kaunonen 2008). Hoitotyön näkökulmasta nuorten selviytymistä on tarkasteltu vähemmän (Lepistö & Paavilainen 2010) ja lasten näkökulmasta ei laisinkaan.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroista vanhempien avioeron jälkeen. Opinnäytetyön tarkoitus on kuvata kirjallisuuden avulla myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroja van-

hempien avioeron jälkeen. Opinnäytetyö tulee ensisijaisesti Seinäjoen peruspalvelujen sosiaali- ja terveystoimen käyttöön. Opinnäytetyön tietoa voi hyödyntää jokainen sairaanhoitaja, joka kohtaa lapsia tai työskentelee heidän kanssaan, työkentästä riippumatta.

2 LAPSEN TERVE KASVU JA KEHITYS

2.1 Lapsen kasvun ja kehityksen osa-alueet

Lapsen kehityskaari jaetaan vastasyntyneeseen, imeväisikäiseen (0-1v.) ja leikki-ikäiseen (1-6v.), tarkemmin varhais- (1-3v.) ja myöhäisleikki-ikäiseen (3-6v.) sekä kouluikäiseen (7-12v.) (Storvik-Sydänmaa, Talvensaari, Kaisvuo & Uotila 2012, 11). Myöhäisleikki-ikäisestä puhuttaessa voidaan käyttää myös termiä ”preschool age” (3-5v.) (Kaakinen, Gedaly-Duff, Coehlo & Hanson 2010, 340). Lapsen kasvu ja kehitys voidaan jaotella eri osa-alueisiin, jotka ovat fyysinen kasvu ja motorinen kehitys, kognitiivinen kehitys sekä psykososiaalinen kehitys. Lapsen kehitys on kokonaisvaltaista, jolloin jokainen kasvun ja kehityksen eri osa-alue on sidoksissa toisiinsa. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 10.)

Fyysiseen kasvuun vaikuttavat perintötekijät, elinympäristö sekä perheen elinolosuhteet (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 10; Bruce, Meggitt & Grenier 2010, 129). Fyysisen kasvun aikana lapsen ruumiinosien keskinäiset suhteet muuttuvat. Tyyppillistä pituuden, painon, lihaksiston, luuston ja elimien kasvulle ovat niiden kahden ensimmäisen elinvuoden aikana tapahtuva nopea kasvu, joka vähitellen tasaantuu. Motorinen kehitys jaetaan kahteen osaan: hieno- ja karkeamotoriikkaan. Karkeamotoriikalla tarkoitetaan liikkumiseen vaadittavia lihastoimintoja ja suurten lihasryhmien hallintaa. Hienomotoriikka pitää sisällään pienten lihasten hallinnan. Lihasten säätely kokonaisuudessaan kehittyy kefalokaudaalisesti eli päästä jalkoihin ja proksimaalisesti eli keskeltä äärialueille. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 10–11.)

Kognitiivinen kehitys on tiedon käsittelyyn liittyvää kehitystä, kuten havaintojen, ajattelun, muistin, kielen ja oppimisen kehitystä. Kognitiiviseen kehitykseen vaikuttavat yksilön aktiivisuuden lisäksi perimä ja ympäristö. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 11.)

Psykososiaalinen kehitys on yksilön kokonaispersoonallisuuden kehitystä sekä sosiaalisuuden ja tunne-elämän yhteyttä. Tähän vaikuttavat perimä, ympäristö, yksilön oma aktiivisuus sekä tavoitteellisuus. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 11.)

2.2 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen terve kasvu ja kehitys

2.2.1 Fyysinen kasvu ja kehitys

Selkeimmät merkit kehityksestä ja kasvusta ovat fyysisiä. Kasvuvauhti, ympäristön virikkeet ja vuorovaikutus vaikuttavat lapsen motoriikan kehittymiseen yksilöllisesti. (Katajamäki 2004, 66; Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 48.)

Lapsen karkea- ja hienomotoriikka kehittyy nopeasti ja lapsi oppii perusliikkumisen taidot. Karkeamotorisesti lapsi juoksee, kiipeilee ja pyöräilee. Hienomotorisesti lapsen sorminäppäryys sekä silmän ja käden yhteistyö kehittyvät. Ikäkauden loppuun mennessä motoriset taidot automatisoituvat. (Katajamäki 2004, 66; Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 48.) Lapsen taidot kehittyvät ja lisääntyvät nopeasti, joten hän saattaa vaikuttaa hieman motorisesti levottomalta ja toisaalta kömpelöltä, koska fyysinen kasvu on nopeaa (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 48).

2.2.2 Kognitiivinen ja kielellinen kehitys

Lapsen käsitemaailma ja tietorakenteet laajenevat, ajattelu kehittyy sekä työmuisti paranee. Hän muistaa jo kuukausienkin takaisia asioita. Leikki heijastaa lapsen ajatusmaailmaa ja hänen ajattelunsa on itsekeskeistä. Lapsen kanssa voidaan keskustella kysymyksiä herättävistä asioista ja hänellä on jo taito ratkaista ongelmia sekä ajatella luovasti. Noin 5-6-vuotias pohtii elämää ja hakee aikuisten tukea ajatuksilleen. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 49–50.)

Sadun ja todellisuuden raja on vielä epäselvä lapselle. Neljästä vuodesta eteenpäin kasvua leimaavat mielikuvituksen kasvaminen ja sisäisen maailman rikastuminen, josta on lapselle sekä hyötyä että haittaa. Mielikuvitus voi aiheuttaa myös pelkotiloja, sillä lapsi ei tiedosta onko se tarua vai totta. Mielikuvitus auttaa lasta selviytymään monista tilanteista ja lapsella saattaa esiintyä myös mielikuvitusystäviä. (Kaakinen 2010, 341; Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 49–53.) Lapsi alkaa vertailla itseään ystäviinsä sekä arvioimaan omia kykyjään ja osaamistaan (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 50).

Lapsen sanavarasto ja kielen kehitys etenevät vauhdikkaasti, itsekeskeinen puhe vähenee ja hän tulee paremmin ymmärretyksi. Puheessa esiintyy aiempaa enemmän ajanmääreitä, koska lapsi on oppinut ymmärtämään niitä. Lapsi alkaa elämään vaihetta, jota kutsutaan kyselykaudeksi ja hän esittää paljon ”miksi”-kysymyksiä. Lapsi ei ymmärrä abstrakteja mielikuvia, mutta käsitteet ovat tulleet selkeämmiksi ja hän on oppinut päättellemään itse. Ikäkauden loppuun mennessä lapsen puhe on melko oikeakielistä ja selvää. Edelleen saattaa esiintyä pientä liioittelua, mutta lapsi ei enää niinkään kerro tarinoita ja satuja kuten aiemmin. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 50–51.)

2.2.3 Psykososiaalinen kehitys

Kolmannen ikävuoden lopussa lapsen minuus, omatunto ja moraalit alkavat kehittyä. Hän kiinnostuu uusista asioista ja haluaa tutkia sekä ympäristöään että itseään, muovaten näin oman minuutensa. Toisten lasten kanssa osallistuminen yhteiseen toimintaan kehittää lapsen emotionaalista kehitystä sekä vahvistaa hänen itsetuntoaan. Lapsi liittyy sosiaaliseen arvo- ja normimaailmaan sekä ympärillä olevaan kulttuuriin. Hänen tulee mukautua yhteiskunnan tapoihin ja tämän hän sisäistää, kun aikuinen asettaa hänelle rajat. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 52–53.)

Lapsella on tarve tehdä asiat oikein ja sääntöjen mukaan. Hänen omat luonteenpiirteet ja persoonallisuus alkavat näkymään. Hänen on vaikea olla yksin ja hän kaipaa seuraa ympärilleen, mutta samanaikaisesti irtautuu vanhemmistaan. Ystävien mielipiteillä on merkitystä ja vanhemmilta haetaan ajatuksille turvaa. (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 53.)

Lapsi sosiaalistuu oman sukupuolensa mukaisesti sekä oppii oman sukupuoliroolinsa ja –identiteettinsä, jotka näkyvät hänen toiminnassaan. Sukupuolierojen selvittyä lapsi saattaa kokea jäävänsä ulkopuoliseksi vanhempiensa välisestä suhteesta ja tämä voi aiheuttaa mustasukkaisuuden tunteita. (Kaakinen 2010, 341; Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 52–53.)

2.3 Hyvinvoiva ja terve lapsiperhe

Lapsiperheeksi luetaan perhe, johon kuuluu vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi (Kartovaara 2007, 32). Lapsiperheitä ovat yhden tai kahden huoltajan perheet (Sauli 2007, 270). Lapselle perhe tarjoaa turvaa ja vastuu lapsen turvallisuudesta kasvatuksesta on vanhemmilla. Nämä muodostavat perheen terveyden perustan. (Åstedt-Kurki ym. 2008, 18.)

Hyvinvointi rakentuu usean eri osatekijän avulla. Hyvinvointiin vaikuttavat paitsi aineelliset elinolot ja taloudellinen toimeentulo myös sosiaaliset suhteet, terveydentila, itsensä toteuttaminen sekä onnellisuuden tunne. (Lammi-Taskula, Karvonen & Ahlström 2009, 11.) Jokaisen perheenjäsenen hyvinvoinnin kannalta tärkeää on vanhempien hyvinvointi ja heidän parisuhteensa toimivuus. Parisuhde ja vanhemmuus ovat toisistaan eroavia asioita. Vanhempien keskinäinen sekä vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus eroavat toisistaan, mutta ovat silti kietoutuneita toisiinsa. Vanhempien parisuhteen toimivuus heijastuu lasten elämään niin perhe-elämässä kuin mahdollisen eron jälkeenkin. Parisuhteiden on todettu voivan paremmin, kun molemmilla puolisoilla on voimia ja aikaa osallistua yhteisen kodin ja yhteisten lasten hoitamiseen. (Lammi-Taskula & Salmi 2009, 50, 56.) Puolisoiden keskinäisen riitelyn on koettu aiheuttavan vanhemmille huolta heidän jaksamisestaan (Lammi-Taskula & Bardy 2009, 60).

Perheen ja yksilön terveys ovat keskenään toisiinsa sidoksissa. Yksilön terveystoiminta muodostuu arvoista ja kokemuksista. Perheessä opitaan toimintatavat ja arvot sekä jaetaan merkitykselliset kokemukset ja tieto. Arvot eli elämänkatsomukselliset ja uskonnolliset kysymykset ilmentävät perheen hyvinvointia ja terveyttä. Perheen sisäiseen terveyteen liittyviksi arvoiksi luetaan eheys, esteettisyys, yksilöiden väliset suhteet, huumori, työ, itsensä tunteminen sekä ihmisenä kehittyminen. (Åstedt-Kurki ym. 2008, 16–17.)

Perheen terveyteen ja terveenä olemiseen liittyy hyvän ja huonon voinnin tunteita. Terveys tarkoittaa kykyä elää ja kestää erilaisia vastoinkäymisiä, ongelmia ja pulmia. Erilaiset muutosvaiheet ihmisen elämässä saattavat koetella yksilön ja perheen jaksamista. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lapsen syntymä, muutto paikakunnalta toiselle, sairastuminen tai avioero. Nämä tilanteet vaativat joustavuutta

ja sopeutumista. Perheen terveys ja hyvä vointi on vuorovaikutuksellinen ja yksilöllinen prosessi. Perheen kykyyn selviytyä erilaisissa elämäntilanteissa vaikuttavat tilanteen luonne, perheen voimavarat, selviytymisstrategiat, keinot sekä muualta saatu tuki. (Åstedt-Kurki ym. 2008, 21–22, 25.)

3 LAPSEN JA PERHEEN SELVIYTYMINEN

Selviytyminen (coping). Se on jatkuvasti muuttuva, kognitiivinen ja toiminnallinen pyrkimys sietää, vähentää tai hallita sisäisiä ja/tai ulkoisia vaatimuksia, jotka kuluttavat ihmisen omia voimavaroja tai ylittävät ne (Lazarus & Folkman 1984, 141; Saarenheimo & Suutama 2006, 454–455; Poijula 2007, 22–23). Selviytyminen voidaan jakaa ongelmakeskeiseen ja tunnekeskeiseen. Ongelmakeskeistä selviytymistä ihminen hyödyntää tilanteissa, joihin hänellä on itsellään mahdollisuus vaikuttaa ja mitä hän pystyy muuttamaan. Tunnekeskeisesti ihminen pyrkii selviytymään tilanteissa, joihin hän ei pysty vaikuttamaan. Ihminen saattaa arvioida tilanteen uhkaavaksi, haastavaksi tai vahingolliseksi, mutta samalla tiedostaa, että hän ei pysty tilannetta muuttamaan. Näissä tilanteissa tunnekeskeisesti selviytymällä ihminen pyrkii ylläpitämään optimismia ja toivoa, mutta saattaa myös kieltää tosiasiat ja seuraamukset. (Lazarus & Folkman 1984, 150–153.) Ikonen (2000, 13) määrittää selviytymisen ihmisen henkilökohtaiseksi kokemukseksi ja tuntemukseksi pärjäämisestä. Selviytyminen on yksilöllistä, subjektiivista ja kokemuksellista.

Selviytyminen on prosessi, joka voidaan jakaa neljään vaiheeseen: sokkivaihe, reaktiovaihe, työstämis- ja käsittelyvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe (Saari ym. 2009, 20). Vaiheet ovat tunnistettavissa myös tutkimuksesta pitkäaikaissairaalan lapsen perheen selviytymisestä. Tutkimuksessa vaiheita kuvataan sanoilla sairauden diagnoosivaihe, käytännön uudelleenjärjestelyt, sairauteen liittyvien tietojen ja taitojen opettelu, perheenjäsenten kehitysvaiheet ja sairauden muutokset. (Jurvelin, Kyngäs & Backman 2006, 19.) Salo (1997, 117–122) kuvaa ihmisen selviytymistä eri puolustuskeinojen eli defenssien kautta. Näitä ovat kieltäminen, taantuma, heijastaminen, selittely, arvon kieltäminen, kohteen siirto, vastakohtaksi kääntäminen, tyhjäksi tekeminen, torjunta ja korvaaminen.

Selviytymiskeinot ovat kognitiivisia, toiminnallisia ja emotionaalisia keinoja hallita, vähentää tai sietää stressiä sekä saavuttaa psyykinen tasapaino ongelmallisesta elämäntilanteesta huolimatta (Lazarus & Folkman 1984, 141–142). Selviytymiskeinot riippuvat ympäristöllisten ja yksilöllisten tekijöiden lisäksi paljon resursseista, joita ihmisellä on saatavilla. Selviytymisessä hyödynnetään omia voimavaroja

ja minimoidaan stressin tai kriisin aiheuttamia haittavaikutuksia. (Pojula 2007, 22–23.)

Perheen selviytymisvoimavarat. Selviytymisvoimavarat voidaan jakaa antaviin ja kuormittaviin. Voimavaroja antavia ja epäsuotuisilta tekijöitä suojaavia tekijöitä ovat terveyttä edistävä kasvu ja kehitys. Kuormittavat tekijät kuuluvat väistämättä perheen elämään ja ne saattavat vaarantaa lapsen terveen kasvun ja kehityksen. Voimavarat lisäävät elämän hallittavuutta. Perheen elämässä yhtenä tärkeimpänä voimavarana toimii sosiaalinen tuki, esimerkiksi isovanhemmat. Perheen voimavaroja kuormittava tekijä voi olla esimerkiksi muutto uudelle paikkakunnalle, jossa lähiverkostoa ei ole vielä syntynyt. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.)

Voimavaraisuus riippuu siitä, miten yksilö kokee voimavaroja antavat ja kuormittavat tekijät ja mikä on niiden suhde toisiinsa. Antavia voimavaroja vahvistaakseen tulisi perheen kiinnittää huomiota seuraaviin tekijöihin: tiedonhaku, yhdessäolo, läheisyys, vuorovaikutus, avoimuus, huumori sekä arjen vastuut ja velvollisuudet. Tukea voimavaraisuuteensa perhe voi saada läheisiltä, ystäviltä sekä palvelujärjestelmältä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013.)

Lapsen ja perheen selviytymisvoimavarat voidaan jakaa kuuteen ryhmään. Nämä ovat terveys, positiiviset uskomukset, ongelmanratkaisutaidot, sosiaaliset taidot, sosiaalinen tuki ja materiaaliset resurssit. Terveellä ihmisellä on enemmän energiaa käytössään selviytymiseen kuin sairaalla, väsyneellä tai hauraalla ihmisellä. Terve ihminen pystyy hyödyntämään energiaansa paremmin oman selviytymiskeinonsa löytämiseen ja selviytymisvoimavarojen käyttämiseen. (Lazarus & Folkman 1984, 159–164.) Lapsen omat selviytymiskeinot ovat hyvin vähäisiä ja silloin lapsi tarvitsee turvallisen aikuisen rinnalleen (Sinkkonen 2008, 122).

Opinnäytetyössä kuvataan myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroja vanhempien avioeron jälkeen. Kohderyhmäksi valittiin myöhäisleikki-ikäinen lapsi, koska kehitysvaiheet painottuvat fyysisyyden lisäksi näkyvämmiin myös kognitiiviseen ja psykososiaaliseen kehitykseen (Storvik-Sydänmaa ym. 2012, 49–53). Tässä opinnäytetyössä tutkitaan lapsen selviytymisvoimavaroina hänen terveyttään ja saamaansa sosiaalista tukea.

4 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroista vanhempien avioeron jälkeen. Tavoitteena on myös oman tietotason ja ammatillisen osaamisen kehittyminen. Tämän opinnäytetyön tarkoitus on kuvata kirjallisuuden avulla myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroja vanhempien avioeron jälkeen. Opinnäytetyö tulee ensisijaisesti Seinäjoen peruspalvelujen sosiaali- ja terveystoimen käyttöön. Opinnäytetyön tietoa voi hyödyntää jokainen, joka kohtaa lapsia tai työskentelee heidän kanssaan, työkentästä riippumatta.

Kirjallisuuskatsausta ohjaavat tutkimuskysymykset:

1. Mitkä ovat myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat vanhempien avioeron jälkeen?

1.1 Millaista on myöhäisleikki-ikäisen lapsen terveys vanhempien avioeron jälkeen?

1.2 Millaista sosiaalista tukea myöhäisleikki-ikäinen lapsi saa vanhempien avioeron jälkeen?

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä

Opinnäytetyö toteutettiin kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsauksessa kerätään tietoa jo olemassa olevista, aihetta käsittelevistä tutkimuksista. Se keskittyy tutkimuksen kannalta olennaiseen kirjallisuuteen. Kirjallisuuskatsaus voi koostua tutkimusselosteista, lehtiartikkeleista tai muista keskeisistä julkaisuista. Sen tarkoituksena on selvittää, miten tekeillä oleva tutkimus liittyy jo olemassa oleviin tutkimuksiin. Lähdeviitteiden avulla lukija voi tarkistaa tietoja alkuperäisistä lähteistä. (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri (toim.) 2007, 3.)

Kirjallisuuskatsaus on vaiheittain etenevä prosessi alkaen suunnittelusta ja päättyen raportointiin. Riippuen lähteistä, voi vaiheita olla kolmesta yhdeksään. Karkeasti jaoteltuna vaiheet ovat suunnittelu, tekeminen hakuineen ja analysointineen sekä raportointi. Tärkeää on suunnittelu, koska silloin asetetaan tutkimuskysymykset, valitaan menetelmä sekä pohditaan ja valitaan hakusanat ja tietokannat. (Johansson ym. 2007, 5-7.)

Tutkimuksen toteuttamista varten valitaan tarkat sisäänotto- ja poissulkukriteerit. Tutkimusten tulee kertoa 3-6-vuotiaasta lapsesta, selviytymisvoimavaroista ja vanhempien avioeron jälkeisestä ajasta. Katsauksen edetessä toiseen vaiheeseen, valikoidaan ja hankitaan mukaan otettavat aineistot sekä analysoidaan ne tutkimuskysymysten mukaisesti. Viimeinen vaihe on raportointivaihe, jossa käsitellään tuloksia ja mahdollisia johtopäätöksiä. Kirjallisuuskatsauksen onnistumisen takaamiseksi on tärkeää kirjata tarkasti jokainen vaihe. (Johansson ym. 2007, 5-7.)

5.2 Kirjallisuuskatsauksen tiedonhaku

Tämän kirjallisuuskatsauksen aineisto hankittiin käyttämällä suomalaista tietokanta Aleksia, Seinäjoen ammattikorkeakoulun tietokanta Plaria ja englanninkielistä tie-

tokanta Cinahlia. Tietoa haettiin myös manuaalisesti, jolloin aineisto ei löytynyt käytettyjen hakusanojen avulla.

Hakusanoja olivat avioero, lapsi ja selviytyminen, jotka johdettiin tutkimuskysymyksistä. Hakuprosessissa hakusanoja yhdistettiin tai/ja-sanojen avulla sekä hyödynnettiin sanojen katkaisua. Näillä keinoilla pyrittiin saamaan aikaiseksi kattava hakutulos. Haussa käytettiin hakusanoista muotoa avioer?, laps?, last?, selviyt?. Kysymysmerkki tarkoittaa hakusanan katkaisumerkkiä. Englanninkielisessä haussa Cinalh- tietokannassa käytettiin hakusanoja divorce, children, coping, health, mental health ja family health. Englanninkielisessä haussakin käytettiin hyväksi hakusanojen katkaisua.

Aineisto koottiin mahdollisimman tuoreista julkaisuista. Tietokannoista haettaessa aineiston haku rajattiin viimeiseen 10 vuoteen. Kirjallisuuskatsauksessa käytetty aineisto koostui väitöskirjoista ja tutkimusartikkeleista, joihin sisältyi yksi meta-analyysi. Aineisto oli yhtä lukuun ottamatta 2000-luvulta. Sisäänottokriteerit täyttyivät, mikäli tutkimus kertoi vanhempien avioerosta ja sen jälkeisestä ajasta, 3-6-vuotiaasta lapsesta ja perheen selviytymisvoimavaroista avioeron jälkeen. Osassa tutkimuksista ei lapsen ikää ollut määritetty, jolloin tuloksia pystyttiin hyödyntämään. Tutkimuksissa, joissa vertailtiin eri ikäryhmien välisiä eroja, käytettiin ainoastaan myöhäisleikki-ikäistä lasta koskevia tuloksia.

Hakumenetelmillä löytyi yhteensä 1881 julkaisua. Rajaamalla julkaisun laatua, julkaisumuotoa, -vuotta, lapsen ikäluokkaa ja käyttämällä eri sanapareja haussa, saatiin lopputuloksena 15 julkaisua. Aineiston seulonnassa läpikäytiin tutkimuksen otsikko, tiivistelmä, tutkimuksessa käytetyt asiasanat, tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen tulokset. Näiden perusteella lopulliseen kirjallisuuskatsaukseen valikoitui 10 tutkimusta (n=10). Näistä kaksi on väitöskirjoja ja kahdeksan on tutkimusartikkelia, joihin sisältyy yksi meta-analyysi. Väitöskirjat ovat suomenkielisiä, muut tutkimukset ovat englanniksi. (LIITE 1)

5.3 Aineiston analyysi

Opinnäytetyössä mukailtiin systemaattista kirjallisuuskatsausta, joka kuuluu luonteeltaan teoreettisen tutkimuksen piiriin. Toteuttamisessa voidaan käyttää apuna sekä teoria- että aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Opinnäytetyön aineisto tuotettiin teoreettisella eli deduktiivisella sisällönanalyysillä, joka on tunnettu perusanalyysimenetelmä. Tutkittava ilmiö määriteltiin jo olemassa olevan tiedon mukaan eli aineiston analyysia ohjasi valmis, aikaisemman tiedon perusteella luotu sanallinen ja selkeä kehys. (Sarajärvi & Tuomi 2002, 99, 116, 120.) Sen avulla pystyttiin tekemään selkeitä ja luotettavia johtopäätöksiä tuloksista (Sarajärvi & Tuomi 2009, 108).

Opinnäytetyön jokainen tutkimuskysymys käsiteltiin erikseen ja aineistosta etsittiin tutkimuskysymyksiin sopivat vastaukset. Aineisto listattiin ja pelkistettiin. Pelkistykset jaettiin tarkempiin alakategorioihin eli ryhmiteltiin. Tämän jälkeen etsittiin samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Samaa tarkoittavat asiat sijoitettiin lähemmäksi ja niille osoitettiin sisältöä kuvaava otsikko. Seuraavaksi edettiin abstrahointiin eli aineiston samansisältöiset luokat yhdistettiin laajempiin yläluokkiin. Yläkategoriat jaettiin tutkimuskysymyksiä kohden ja ne ovat vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Sisällön analyysissä on tärkeää erottaa samankaltaiset asiat. Englanninkielinen aineisto, josta kirjallisuuskatsaus pääosin koostui, suomennettiin pelkistysvaiheessa, jotta saatava tulos olisi mahdollisimman luotettava. (Janhonen & Nikkonen 2003, 28–29.) (LIITE 2.)

6 TULOKSET

6.1 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavarat vanhempien avioeron jälkeen

Myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroja vanhempien avioeron jälkeen ovat lapsen omat selviytymisvoimavarat, perheen sisäiset ja ulkoiset selviytymisvoimavarat sekä perheen vuorovaikutus.

Myöhäisleikki-ikäisen lapsen omat selviytymisvoimavarat. Lapsen omat selviytymisvoimavarat muodostuvat lapsen iästä (Kelly 2000; Karttunen 2010; Stadelmann, Perren, Groeben & Klitzing 2010; Palosaari & Aro 1994) ja sukupuolesta (Kelly 2000; Broberg 2010; Stadelmann ym. 2010).

Lapsen ikä määrittää, kokeeko lapsi vanhempien välisissä ristiriitatilanteissa painetta lojaalisuusvalinnan tekemiselle. 3-5-vuotiaat lapset selviytyvät helpommin, koska he ovat taipuvaisia osoittamaan kiintymystään spontaanisti riippumatta vanhempien ristiriidoista. (Karttunen 2010, 133, 141.) Stadelmann ym. (2010, 99–100) tutkimus osoittaa, että eronneiden perheiden 5-vuotiaat lapset näkevät vanhempansa negatiivisemmin kuin 6-vuotiaat. Sukupuolieroja ei 5-vuotiaiden lasten välillä ole havaittavissa, mutta 6-vuotiaat pojat näkevät vanhempansa negatiivisemmin kuin tytöt.

Taanila, Laitinen, Moilanen ja Järvelin (2002, 703) toteavat, että lapset, joilla ei ole läheistä vuorovaikutussuhdetta isänsä kanssa, ovat avioeron tapahtuessa olleet nuorempia kuin lapset, joilla on. Heikossa vuorovaikutussuhteessa olevat lapset ovat eron tapahtuessa olleet 3-vuotiaita tai nuorempia. Heillä on tulevaisuudessa suurempi riski käytösongelmille kuin läheisen vuorovaikutussuhteen omaavilla.

Mitä vanhempi lapsi on ollut avioeron tapahtuessa, sitä vähemmän psykosomaattisia oireita hänellä on myöhemmin havaittavissa ja hänen itsetuntonsa on korkeampi. Tämä näkyy etenkin tytöillä. Alle kouluikäisenä vanhempien avioeron kokeneilla pojilla on pienempi riski masennukseen 22-vuotiaana, verrattuna poikiin, jotka kokivat avioeron 7-12-vuotiaana. Raskas alkoholinkäyttö tulevaisuudessa on myös merkittävästi yleisempää kouluikäisenä eron kokeneilla pojilla. Tytöillä avio-

eron tapahtuma-ajalla ei ole vaikutusta masentuneisuuden esiintyvyyteen nuorella aikuisiällä. Mikäli vanhemmat eroavat ennen lapsen kouluikää, eivät nuoruusiän ihmissuhdeongelmat lisää riskiä myöhemmälle masentumiselle. (Palosaari & Aro 1994.)

Pojilla esiintyy enemmän käyttäytymisongelmia (Kelly 2000; Broberg 2010; Stadelmann ym. 2010) ja perheen ristiriidat vaikuttavat enemmän heidän sopeutumiseensa kuin tyttöjen (Kelly 2000). Harland, Reijneveld, Brugman, Verloove-Vanhorick ja Verhulst (2002, 179) ei näe lapsen iällä tai sukupuolella olevan merkitystä käyttäytymisen ja emotionaalisten ongelmien esiintymisessä.

Perheen sisäiset selviytymisvoimavarat. Sisäisiin voimavaroihin luetaan perheen toimivuus, sisäinen työnjako perheessä, perheiden tärkeiksi kokemat asiat, vanhemmuus ja kasvatus sekä perheiden tukiverkosto (Broberg 2010).

Ydinperheillä ja uusperheillä on hyvin samankaltainen näkemys perheen toimivuudesta. Merkittävät erot näkyvät ongelmanratkaisussa, tunneherkkyydessä ja yleisissä toimintakykyä koskevissa arvioissa, jotka uusperheet kokevat myönteisemmin. Lapsiin liittyvät asiat huolestuttavat uusperheessä enemmän kuin ydinperheessä. Eniten ongelmia perheen sisäisessä työnjaossa aiheuttaa perheen sisäinen roolijako. Uusperheissä ristiriitoja aiheuttavat yleisimmin parisuhteen liittyvät tekijät, kun ydinperheessä puolestaan kotityöt. Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen koetaan haasteellisena. Perheiden, etenkin yksinhuoltajaperheiden tärkeimmäksi kokema arvo on perhe itsessään. (Broberg 2010, 110–112, 126.)

Yksinhuoltajat kokevat vanhemmuuden kuormittavammaksi kuin uusperheet tai ydinperheet, koska perheillä ei ole toista aikuista jakamassa arkipäivän käytännön asioita. Yksinhuoltajan kokemukseen vanhemmuudesta vaikuttaa lapsen etävanhemman osallistuminen arkeen. Sosiaalisesti ja taloudellisesti osallistuvan etäisän suhde vanhemmuuteen on sitoutuneempi avioeron jälkeen. (Broberg 2010, 116, 154–155.) Lamelan ja Figueiredon (2011, 186) mukaan vanhempien välinen hyvä vuorovaikutussuhde avioliiton aikana on ainoa tekijä, joka takaa hyvän yhteistyön vanhemmuudessa myös avioeron jälkeen. Lapsen huoltajan osoittaessa sopivaa emotionaalista tukea, riittävää valvontaa lapsen aktiviteettien suhteen, kurinalaista auktoriteettia, pääasiallisesti iänmukaisesti sopivia odotuksia, ovat lapset parem-

min sopeutuneita (Kelly 2000, 968). Eronneiden äitien kasvatusta on vähemmän auktoritatiivista kuin muiden äitien. Uusperheiden äidit valvovat lapsiaan vähemmän kuin ydinperheiden. Eroja selitetään aikuisten voimavarojen kulumisella uuteen suhteeseen, jolloin lapsen kasvatukselle jää vähemmän aikaa. Tämä voi muuttaa lapsen ja lähivanhemman suhdetta. (Broberg 2010, 118–119.)

Sisäisistä voimavaroista perheiden tukiverkosto on keskeisessä roolissa. Ihmissuhdeverkoston toimivuuteen vaikuttavat isovanhemmat, biologisten vanhempien suhde, uuden isä- tai äitipuolen suhde lapseen sekä lasten väliset sisarusuhteet. Lapsen ja etävanhemman suhde vaikuttaa lapsen ja isovanhempien suhteeseen. (Broberg 2010, 132, 176.)

Perheen vuorovaikutus. Perheen vuorovaikutus muodostuu etävanhemman, yleisimmin isän, ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta sekä vanhempien keskinäisestä vuorovaikutuksesta (Ahrns 2006; Broberg 2010; Karttunen 2010; Kelly 2000, Stadelmann ym. 2010; Stambaugh, Hector & Carr 2011).

Isän ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on suuri merkitys lapsen sopeutumiseen vanhempien avioeron jälkeen (Kelly 2000, 968; Broberg 2010, 154). Viime vuosikymmeninä lapsien ja isien kontaktit avioeron jälkeen ovat kuitenkin vähentyneet (Kelly 2000, 968). Isät, jotka tapaavat lastaan säännöllisesti, muodostavat lapsensa kanssa toimivan suhteen (Broberg 2010, 154). Säännölliset tapaamiset lapsen kanssa eivät vaikuta lapsen hyvään sopeutumiseen yhtä paljon kuin isällisen vanhemmuuden laatu, jolla tarkoitetaan läheisyyden tuntemista ja aktiivista vanhemmuutta. Perustana isän ja lapsen tapaamisille toimii hyvät vierailuajankäytöt, sisältäen yökylävierailut. Tapaamiset tulisi aloittaa heti eron jälkeen. (Kelly 2000, 968–969.)

Etävanhemman ja lapsen tapaamiseen vaikuttaa vanhempien asuinpaikkojen välimatka. Mitä lähempänä toisiaan vanhemmat asuvat, sitä useammin lapsi tapaa etävanhempaa. Pitkä välimatka merkitsee usein myös henkistä välimatkaa lapsen ja etävanhemman välillä. (Kelly 2000, 969; Broberg 2010, 154–158.) Vahvimmat kielteiset vaikutukset isän ”lähdöllä” ovat havaittavissa 1-2 vuotta lähdön jälkeen ja merkitykset näkyvät erityisesti pojilla. Etääidit vierailevat lastensa luona useammin, osoittavat parempaa vanhemmuutta sekä lopettavat harvemmin tapaamiset

kuin etäisät. Isän kanssa asuvat ja äidin luona vierailevat lapset ovat usein vanhempia kuin lapset, jotka ovat äidin huoltajuudessa ja asumisjärjestelyt ovat löysemmät. (Kelly 2000, 968.)

Avioeron jälkeen isät pysyvät enemmän osallisina lapsiensa elämässä, mikäli vanhempien välillä ei ole jatkuvia ristiriitoja (Kelly 2000, 969; Ahrons 2006, 59–60). Vanhempien keskinäinen suhde vaikuttaa lapsen ja isän väliseen suhteeseen, joko negatiivisesti tai positiivisesti (Kelly 2000, 969; Ahrons 2006, 59–60; Broberg 2010, 154). Broberg (2010, 155) näkee myös vanhempien uusilla parisuhteilla olevan merkitystä lapsen ja isän välisiin kontakteihin. Äidin tyytymättömyys isän vierailuihin ennustaa oireita lapsen hyvinvoinnissa, kuitenkin enemmän kuin ristiriidat (Kelly 2000, 969). Stadelmannin ym. (2010, 99–100) tutkimuksesta tulee ilmi, että 5-vuotiaiden lasten eronneet vanhemmat raportoivat merkittävästi enemmän perheristiriidoista kuin ei-eronneiden perheiden vanhemmat. Kuusivuotiaiden lasten perheissä ei eroja ole havaittavissa. Varmin keino lapsen aseman ja sitä kautta oireilun helpottamiseen on vanhempien välinen sopu ja yhteistyön toimivuus eron jälkeen (Karttunen 2010, 141).

Karttusen (2010, 121) mukaan lapsen ja toisen vanhemman puheyhteys avioeron jälkeen on usein vahingoittunut. Lapsi saattaa vieraantua toisesta vanhemmasta, jos viime tapaamisesta on vuosia. Vanhempien avioeron kokeneista aikuisista lapsista puolet kokee, että suhde isään on parantunut, 33 % kokee sen heikentyneen ja 12 % pysyneen samana (Ahrons 2006, 59–60). Tärkeitä tekijöitä isän ja lapsen välisen suhteen ylläpidossa ovat äidin mahdollinen viha isää kohtaan, hänen näkemyksensä isän oikeudesta vanhemmuuteen sekä tyytymättömyytensä isältä saatavaan elatusapuun (Kelly 2000, 969; Ahrons 2006, 59–60). Kellyn (2000, 969) mukaan etenkin avioeron alkuvaiheessa äidin vihamielisyys ennustaa isän vierailujen vähäisyyttä kolmen vuoden kuluttua avioerosta.

Vanhempien avioeron jälkeen lapsi saattaa joutua valitsemaan kahden kiintymyssuhteen välillä, jolloin hän joutuu lojaalisuuden ristiriitaan. Lojaalisuutta tai sen ristiriitaa lapsi ilmentää joutuessaan tasapainottelemaan isän ja äidin erimielisyyksien välissä (Karttunen 2010, 121, 133). Lasta pyydetään esimerkiksi välittämään vihamielisiä viestejä tai pyyntöjä toiselle vanhemmalle, pyydetään vakoilemaan tois-

ta vanhempaa tai kielletään lapsen ajatuksia tai tunteita toista vanhempaa kohtaan (Kelly 2000, 970).

Karttusen (2010, 133–135) mukaan lapsen ratkaisut lojaalisuusongelmissa voivat olla monenlaisia ja lapsi saattaa joutua valitsemaan kumman vanhemman kanssa tulee asumaan. Asumisen lisäksi lapsi pohtii, kuinka kauan haluaa aikaa kummankin luona viettää. Lapsi kokee valinnan usein vaikeaksi ja ristiriitaiseksi. (Stambaugh ym. 2011, 126–127.) Lapsi saattaa kokea toisen vanhemman tapaamisen turvattomaksi vanhempien keskinäisen epäluottamuksen vuoksi, jolloin ulkopuolisen apua tarvitaan pelkotilan poistumiseksi. Asioiden ratkaisemisen jälkeen tapaamisten sujuvuus tuo lapselle helpotuksen tunnetta. Lapsi voi myös vältellä toista vanhempaa saadakseen hyväksyntää toiselta. (Karttunen 2010, 121, 133.)

Perheen ulkoiset selviytymisvoimavarat. Ulkoisia voimavaroja ovat perheen rakenne, sosioekonominen asema, työ ja perheen taloudellinen toimeentulo sekä asumiseen liittyvät tekijät (Broberg 2010).

Perheen rakenne voi muuttua vanhempien avioeron jälkeen, mikäli toinen tai molemmat vanhemmat aloittavat uuden parisuhteen tai avioituvat. Yleisempää on isän uudelleen avioituminen. Perheenjäsenillä ei tällöin ole aikaa sopeutua edes yhteen muutokseen, kun he jo joutuvat kohtaamaan toisen. (Ahrns 2006, 60; Broberg 2010, 136; Stambaugh ym. 2011, 127.) Suurin osa uusperheistä rakentuu äidin ja lasten ympärille. Perheissä voi asua molempien yhteisiä tai vain isän omia lapsia. (Broberg 2010, 101–104.) Perherakenteen muutosten vuoksi myös lapsen ajatukset erosta saattavat muuttua (Ahrns 2006, 60).

Tyypillisin uusperheellisten sosioekonominen asema on alempi toimihenkilö. Työ koetaan tärkeäksi perhe-elämän voimavaraksi. Työttömyys koettelee eniten yksinhuoltajaperheitä. Työttömyyttä kohdanneiden perheiden lapsilla on suurempi ongelmariski kuin työssäkäyvien perheiden lapsilla. (Broberg 2010, 101–104, 124, 195.) Lapset kokevat usein merkittävää alenemista heidän elintasossaan avioeron jälkeen. Puutteellinen elatusapu tai huono elatusavun täytäntöönpano on syytä taloudellisen tilanteen alenemiseen. Tähän vaikuttaa myös vanhemman vaikeus kustantaa kahta taloutta. (Kelly 2000, 966–967.) Uusperheistä osa pitää taloudellista tilannettaan hyvänä. Osa perheistä kokee, että joutuu tinkimään jonkin verran

kulutuksesta ja pieni osa kokee taloudellisen tilanteen hyvin huonona eli eivät tule toimeen käytettävissä olevilla tuloillaan. Taloudelliset vaikeudet ovat selkeimpiä yksinhuoltajilla. He kokevat, että esimerkiksi harrastusmenoista joudutaan karsimaan. Yksinhuoltajat pyrkivät karsimaan ensisijaisesti omista harrastusmenoistaan, jotta lapsen harrastamiseen olisi mahdollisuus. Isäpuolen osallistuminen lapsen kuluihin näyttäytyy tärkeänä tekijänä taloudellisessa tilanteessa. (Broberg 2010, 106–109.)

Yksinhuoltajaperheet asuvat yleisemmin kaupungeissa ja vuokra-asunnoissa ahtaammin kuin uusperheet ja ydinperheet. Eron jälkeen perhe joutuu usein tinkimään asumistoi-veista käytännön syiden vuoksi, jonka seurauksena ydinperheissä asumistyytyväisyys on korkeampi. (Broberg 2010, 104,108.)

6.2 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen terveys vanhempien avioeron jälkeen

Avioero vaikuttaa lapsen terveyteen joko positiivisesti tai negatiivisesti. Positiiviset vaikutukset näkyvät lapsen kokemana helpotuksena ja onnellisuutena. Negatiiviset vaikutukset näkyvät fyysisinä ja psyykkisinä ongelmina, käytöshäiriöinä ja emotionaalisisina ongelmina, sosiaalisina ongelmina ja tarkkaavaisuuden ja työskentelytutumusten ongelmina.

Positiiviset vaikutukset. Positiivisesti vanhempien avioero vaikuttaa lapsien helpotuksen ja onnellisuuden tunteena. Lapsi näkee avioeron ikään kuin ratkaisuna ikävään ja jännittyneeseen tilanteeseen. Hän tuntee onnellisuutta siitä, että näkee molemmat vanhemmat onnellisina yksilöinä. (Stambaugh ym. 2011, 127.)

Fyysiset ongelmat. Lapsi vastaa vihaiseen ja ristiriitaiseen tilanteeseen reagoimalla fyysisesti. Lapsen verenpaine ja syke nousee, hän itkee, tuntee ahdistusta ja pelkoa sekä ilmeilee kasvoillaan ja tappelee. Lapsi saattaa myös lamaantua fyysisesti ja ajan kanssa lapsi voi jopa emotionaalisesti eristäytyä. Lapsesta kasvaa vihainen, impulsiivinen ja väkivaltaisesti käyttäytyvä, jos hän on joutunut seuraamaan vierestä vanhempiensa vihaa ja turhautumista. (Kelly 2000, 965.)

Psyykkiset ongelmat. Lapsen psyykkiset ongelmat voivat ilmetä monella eri tavalla, kuten ujoutena, arkuutena, vastustamisena, aggressiivisuutena, masentu-

neisuutena ja ylivilkkautena. Yleisimmin ongelmat näkyvät aikuisen uhmaamisena ja harvemmin esiintyvänä taipuvaisuutena masentuneisuuteen. (Broberg 2010, 192–194.) Karttusen (2010, 138) mukaan myöhäisleikki-ikäisellä lapsella voi esiintyä raivokohtauksia, jotka heijastavat vanhempien jännitettä sekä omaa pahaa mieltä ja ikävää, sairastelua ja pelkotiloja, joihin haetaan ammattiapua tai määrittämätöntä pahaa oloa. Harlandin ym. (2002, 181–182) mukaan lapsella voi yllämainittujen oireiden lisäksi esiintyä myös syrjäytymistä, sulkeutuneisuutta, somaattisia oireita, ahdistuneisuutta, ajattelun ongelmia ja rikollista käyttäytymistä. Lapsilla, joiden vanhemmat ovat hiljattain eronneet, ilmenee kaikkia näitä ongelmia, somaattisia oireita lukuun ottamatta, enemmän kuin yli vuosi sitten eron kokeneilla lapsilla.

Käytöshäiriöt ja emotionaaliset ongelmat. Kolmen vuosikymmenen aikana avioeron kokeneilla lapsilla on raportoitu ei-eronneiden perheiden lapsia enemmän impulsiivisuutta, epäsosiaalista käyttäytymistä ja aggressiivisuutta (Kelly 2000, 966). Juuri eron kokeneilla lapsilla ilmenee enemmän erityisesti aggressiivista käytöstä (Harland ym. 2002, 181–182).

Kellyn (2000, 966) mukaan käytösongelmien ilmeneminen avioeron jälkeen on liitännäinen iän lisäksi avioeron ajankohtaan, vanhemmuuteen ja konfliktien syntymiseen. Broberg (2010, 195–196) taas näkee avioeron jälkeen lapsen kehityksen ja käytöksen ongelmien olevan voimakkaammin yhteydessä perhetyyppiin, vanhempien työttömyyteen, kasvatukseen, vanhemmuuteen, perheen toimivuuteen ja vuorovaikutukseen. Perheen yleinen toimivuuden puute selittää eniten lapsen ongelmakäyttäytymistä. Harlandin ym. (2002, 179) mukaan akuutit elämänmuutokset, kuten vanhempien avioero ja yksinhuoltajaperheessä asuminen liittyvät suurentuneeseen riskiin käytös- ja emotionaalisten ongelmien syntymisessä, iästä huolimatta. Stadelmannin ym. (2010, 99) tutkimuksen mukaan lastentarhanopettajat ja lasten vanhemmat ovat huomioineet suurentuneen riskin erityisesti 5-vuotiailla. Eniten ero vaikuttaa lisääntyvästi lapsen käytösongelmiin. Vanhempien kokemus ei vastaa tutkimustuloksia, koska 5-vuotiaan lapsen kohdalla eroa ei ollut havaittavissa käytös- tai emotionaalisisissa ongelmissa. 6-vuotiaalla lapsella on kuitenkin havaittavissa merkittävästi enemmän emotionaalista oirehdintaa kuin lapsella, jonka vanhemmat eivät ole eronneet.

Järjestely, jossa lapsi viettää aikaa sekä isällä että äidillä, voi aiheuttaa käytös- tai emotionaalisia ongelmia. Nämä oireet näkyvät selvemmin tytöillä, jotka asuvat yksinhuoltajan kanssa. Mikäli vanhempien välillä on suuria ristiriitoja, olisi lapsen siirtymisen vanhempien välillä hyvä hoitaa ennemmin neutraaleissa olosuhteissa, esimerkiksi päiväkodissa kuin kasvotusten. (Kelly 2000, 970.)

Stadelmannin ym. (2010, 101) mukaan kuusivuotiaan käytösoireita ennustaa sukupuoli, vanhempien ero, perheristiriidat, lapsen negatiivinen kuva vanhemmista, sekä hänen oirehdinta 5-vuotiaana. Mikäli 5-vuotiaalla on havaittavissa yliaktiivisuutta tai vastaavanlaisia oireita, ennustaa se näitä oireita myös 6-vuotiaalle lapselle. Tunnepuolen oireita tarkasteltaessa 6-vuotiaana, ainoa ennustava tekijä on se, että 5-vuotiaana ilmenee näitä oireita. Avioerolla on yhteys lapsen kokemaan negatiiviseen kuvaan vanhemmistaan, tuottaen käytösongelmia. Eroperheiden 6-vuotiailla lapsilla, jotka myös näkevät vanhempansa negatiivisesti, on korkeampi riski käytösongelmille verraten lapsiin, jotka eivät näe vanhempiansa negatiivisesti tai lapsiin, jotka eivät ole eroperheistä.

Sosiaaliset ongelmat. Sosiaalisin ongelmiin liittyy lapsen hankaluus toimia muiden lasten kanssa, esimerkiksi lapsella ei ole ystäviä tai hän joutuu kiusatuksi. Ongelmista yleisin on muiden ihmisten ärsyttäminen. Ongelmat näkyvät myös hankaluutena toimia muiden ihmisten kanssa, kuten vanhempien ja auktoriteettien. (Kelly 2000, 966; Broberg 2010, 192–194.) Vanhempien ristiriitatilanteissa lapsi oppii negatiivisia käyttäytymismalleja, jolloin lapselta saattaa jäädä oppimatta sopivat sosiaaliset käyttäytymistavat (Kelly 2000, 965).

Lapsi vertaa omaa perhettään muihin perheisiin ja voi tuntea olonsa erilaiseksi. Osa lapsista joutuu kokemaan syrjintää vanhempien avioeron vuoksi. Esimerkiksi naapurin lapsia voidaan kieltää kyläilemästä perheen luona, koska heitä pidetään outoina. Oudoksuntaa aiheuttaa se, että perheessä ei ole isää. Lapsi kokee tämän vuoksi olonsa myös eristäytyneeksi. Kaikki lapset eivät tunne muita eroperheitä ja tämä voi vaikuttaa kokemukseen. (Stambaugh ym. 2011, 126–127.)

Ahronsin (2006, 58–59) mukaan lapsen mielestä tärkeintä on vanhempien hyvä yhteistyö. Yhteistyökykyisten vanhempien lapset ovat paremmissa suhteissa heidän vanhempiansa, isovanhempiansa, isä- ja äitipuoliensa sekä mahdollisten uu-

sien sisariensa kanssa. Lapset eivät halua vanhempien olevan pahasuusia toisiaan kohtaan vaan toivovat, että he olisivat sydämellisiä. Vanhempien keskinäinen kaaveruus ei ole niinkään tärkeää lapselle. Lapset kokevat ahdistusta joutuessaan sietämään vanhempien jatkuvia ristiriitoja ja keplottelemaan heidän välissään. Lapsi haluaa läheisen suhteen molempiin vanhempiinsa.

Vanhempien avioero vaikuttaa lapsen vakaaseen sosiaaliseen ympäristöön. Vaikka lapsi olisi jo kyennyt sopeutumaan avioeron tuomaan elämänmuutokseen, pysyy hänen ongelmiansa riski edelleen hyvin korkealla. (Harland ym. 2002, 179–181.) Esimerkiksi vanhempien avioeron jälkeen lapsi stressaantuu siitä, että lomat ovat erilaisia. Lapselle on erittäin vaikeaa jakaa aikaa molempien vanhempien välillä loma-aikoina. (Stambaugh ym. 2011, 127.) Perheen sosiaalisen verkoston osalta hoitoavun saaminen on merkityksellistä. Perheissä, jotka eivät saa hoitoapua on suhteessa enemmän oireilevia lapsia. Vanhempien voimakkaalla työsuuntautumisella, johon sisältyy työn asettaminen perheen edelle, on jossain määrin yhteydessä lapsen ongelmien esiintymiseen. (Broberg 2010, 195–196.)

Tarkkaavaisuuden ja työskentelytottumusten ongelmat. Näitä ovat erityisesti keskittymisongelmat, jotka näkyvät lapsen tuskastumisena tehtävien tekemiseen. Harvemmin ongelmat näkyvät oma-aloitteisuuden puutteena (Broberg 2010, 192–194).

6.3 Myöhäisleikki-ikäisen lapsen saama sosiaalinen tuki vanhempien avioeron jälkeen

Vanhempien avioeron jälkeen myöhäisleikki-ikäinen lapsi saa selviytyäkseen sosiaalista tukea, konkreettista apua, emotionaalista ja yhteiskunnallista tukea.

Sosiaalinen tuki. Vanhempien avioeron jälkeen perhe saa isovanhemmiltaan sosiaalista tukea selviytyäkseen, joka on hyvin tärkeää. He toimivat auttajina esimerkiksi lastenhoidossa, kriisitilanteissa ja tarvittaessa myös taloudellisissa asioissa. Avioeron jälkeen perheiden saamasta lastenhoitoavusta noin puolet tulee isovanhemmilta. Isän puolen isovanhempien läsnäoloon saattaa kuitenkin vaikuttaa heidän kokemuksensa vaikeudesta ottaa yhteyttä lapseen, joka asuu äidin kanssa.

Isovanhemmat voivat myös kokea lojaalisuusristiriitaa suhteessa omaan poikaansa tai eivät halua sekaantua entisen miniänsä nykyiseen elämään. Lisäksi sukulaiset, ystävät ja entinen puoliso/isä on merkittävässä roolissa avun tarjoajina. Yksinhuoltajaperheiden äidit saavat huomattavasti enemmän tukea entisiltä puolisoiltaan verraten uusperheisiin. (Broberg 2010, 119–121, 176.)

Konkreettinen apu. Isä tarjoaa lapselle konkreettista apua esimerkiksi osallistamalla lapsen projekteihin ja aktiviteetteihin. Lapsen selviytymisen tukena isä on myös säännöllisten tapaamisten ja hyvän vanhemmuuden avulla. Tärkeämpää lapsen kannalta on tapaamisten laatu kuin määrä. Etävanhempana voi toimia myös äiti, jonka tarjoama etävanhemmuus on usein laadukkaampaa. (Kelly 2000, 968–969.)

Emotionaalinen tuki. Emotionaalista tukea lapsi saa isältään ja sisaruksiltaan. Isä tarjoaa lapselle emotionaalista tukea, esimerkiksi kuuntelemalla lapsen ongelmia, olemalla lähellä ja asettamalla rajat (Kelly 2000, 968–969). Stambaugh ym. (2011, 127) kuvaa tutkimuksessaan sisarusten korostunutta merkitystä emotionaalisen tuen tarjoajina etenkin avioeron aikana, mutta myös sen jälkeen. Osa sisaruksista on selvinnyt avioerosta yhdessä, toinen toistaan tukien kun osalla sisaruspareilla toinen asettuu huolehtijan ja tukijan rooliin. Kuvattuna on myös sisaruspareja, joissa toinen ottaa suojelevan roolin. Lapsuudessa koettu sisarusten positiivinen tuki hyvin ristiriitaisissa perheissä on yhteydessä parempaan sopeutumiseen myöhemmässä nuoruudessa, erityisesti itsetunnossa ja sosiaalisissa suhteissa (Kelly 2000, 965).

Yhteiskunnallinen tuki. Yhteiskunta tarjoaa palveluita, joiden käytössä huomioidaan lapsiperheiden näkökulmasta tärkeitä palveluja, kuten lastensuojelu ja kasvatus- ja perheneuvola. Ydinperheitä enemmän lastensuojelun palveluja sekä kasvatus- ja perheneuvolan palveluja käyttävät yksinhuoltaja- ja uusperheet. Yleensä käytön taustalla on avioeroon ja uuden perheen perustamiseen liittyvät kysymykset. (Broberg 2010, 121.)

7 POHDINTA

7.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Kirjallisuuskatsauksen eettisyyttä tukee eniten tutkimusmenetelmän valinta. Opinnäytetyö toteutettiin kirjallisuuskatsauksena, koska opinnäytetyön aihe on sensitiivisyytensä vuoksi eettisesti haastava.

Kirjallisuuskatsausta kirjoitettaessa luotettavuutta lisää lähteiden oikeanlainen kirjaaminen ohjeiden mukaisesti alusta saakka lähdeluetteloon. Lähteitä läpikäydessä teksti pidetään muuttumattomana, kuitenkin huolehtien siitä, ettei plagioida. Tutkimuksia etsiessä kirjataan tarkasti koko hakuprosessi. Tiedonhaun luotettavuutta lisää työskenteleminen tiedonhaun ammattilaisen kanssa. (Johansson ym. 2007, 6-7.) Opinnäytetyön aineiston hakusanat vastasivat tutkimuskysymyksiä. Aineiston kerääminen on alusta saakka kirjattu tarkasti ylös sekä lähteet on merkitty lähdeluetteloon käytön yhteydessä. Kirjoitettu teksti on pidetty muuttumattomana, mutta ei plagioitu. Tiedonhaku on kirjattu siten, että se on lukijan jäljiteltävissä. (LIITE 1) Tiedonhaussa on tehty tiivistä yhteistyötä tiedonhaun ammattilaisen kanssa.

Opinnäytetyöprosessin luotettavuutta lisää työparityöskentely sekä kirjoittamisessa että tiedonhaussa. Molemmat opinnäytetyötä tekevät arvioivat työprosessia koko tekoajan ja aineisto luetaan useaan otteeseen eri näkökulmasta. (Johansson ym. 2007, 6.) Opinnäytetyö toteutettiin parityöskentelynä alusta saakka ja aineiston on läpikäynyt useaan kertaan kaksi ihmistä.

Opinnäytetyön luotettavuutta kuvaavat laadullisen tutkimuksen luotettavuuskriteerit. Nämä ovat uskottavuus, vahvistettavuus, refleksiivisyys ja siirrettävyys. (Kylmä & Juvakka 2007, 127–129.) Tämän kirjallisuuskatsauksen **uskottavuutta** lisää lähteiden sekä tekstiviitteiden tarkka merkitseminen työn alusta loppuun saakka ja työhön käytetty aika. Lähde- ja tekstiviitemerkinnöistä pystyy seuraamaan, kenen aineistoon esille tulleet asiat pohjautuvat. Opinnäytetyötä on työstyetty noin 1½ vuotta, joten aihetta on tarkasteltu rauhassa ja useasta eri näkökulmasta. Opinnäytetyön kirjoittajat ovat järjestäneet aikaa työstämiselle, itsenäiselle opetukselle

varatun ajan lisäksi. **Vahvistettavuutta** tukee tutkimusprosessimme kirjaaminen siten, että sen kulkua voi pääpiirteittäin seurata. Tuloksien analyysiä ja tekstin tiivistämistä voi tarkastella liitteen 2 avulla. (LIITE 2.) **Refleksiivisyys** näkyy siten, että kirjallisuuskatsauksen kirjoittajien omat lähtökohdat ovat olleet selkeät ja selvillä. Työparityöskentelynä aihetta on voitu läpikäydä ajatuksia jakaen monipuolisesti. Kirjoittajat ovat pyrkineet tarkastelemaan aineistoa objektiivisesti, henkilökohtaiset mielipiteet huomioimatta. **Siirrettävyydellä** tarkoitetaan tutkimustulosten siirrettävyyttä vastaavanlaiseen muuhun tilanteeseen. (Kylmä & Juvakka 2007, 127–129.)

Luotettavuudessa on huomioitavaa, että pääosin aineisto koostuu englanninkielisestä aineistosta. Työparin englanninkielentaito on kiitettävän tasolla, joten aineistoa pystyttiin luotettavasti läpikäymään myös englanniksi. Aineiston oikeanmukainen kääntäminen on varmistettu useaan otteeseen työparin toimesta sekä ohjausta on tarvittaessa haettu opinnäytetyön ohjaajalta. Tarvittaessa sanojen kääntämisessä on käytetty apuna Seinäjoen ammattikorkeakoulun MOT- sanakirjaa.

7.2 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroista vanhempien avioeron jälkeen sekä oman tietotason ja ammatillisen osaamisen kehittyminen. Tarkoituksena oli kuvata kirjallisuuden avulla myöhäisleikki-ikäisen lapsen selviytymisvoimavaroja vanhempien avioeron jälkeen.

Kirjallisuuskatsauksen tulokset korostavat lapsen ikää ja sukupuolta hänen omina selviytymisvoimavaroinaan. Teoreettisissa lähtökohdissa ei näitä ole selviytymisvoimavaroina huomioitu. Myöhäisleikki-ikäisen lapsen emotionaalinen kehitys on vilkasta ja tämän vuoksi on tärkeä huomioida, että ero 3-6 ikävuoden välillä on merkittävä (Storvik-Sydänmaa 2010). Lapsen selviytyminen vanhempien avioerosta on helpompaa 3-vuotiaalle, mutta 6-vuotiaalle se voi tuottaa suurentunutta ongelmariskiä (Palosaari & Aro 1994; Kelly 2000; Karttunen 2010; Stadelmann ym. 2010). Tulokset osoittavat myös lapsen sukupuolella olevan merkitystä. Pojilla esiintyy selkeästi suurempi ongelmariski kuin tytöillä. (Kelly 2000; Broberg 2010; Stadelmann ym. 2010.)

Tuloksien mukaan vanhempien avioero vaikuttaa lapsen terveyteen merkittävästi enemmän negatiivisesti kuin positiivisesti. Työn lähtökohdissa ilmeni, että lapsen yksi selviytymisvoimavara on hänen terveytensä (Lazarus & Folkman 1984). Voimavaroja antavia ja epäsuotuisilta tekijöitä suojaavia tekijöitä ovat terveyttä edistävä kasvu ja kehitys (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013). Terve ihminen pystyy hyödyntämään energiaansa paremmin oman selviytymiskeinonsa löytämiseen ja selviytymisvoimavarojen käyttämiseen (Lazarus & Folkman 1984). Tulokset osoittavat, että lapsen terveys selviytymisvoimavarana on koetuksella.

Kirjallisuuskatsauksen tulokset korostavat erityisesti lapsella ilmeneviä psyykkisiä ongelmia vanhempien avioeron jälkeen. Lapsi saattaa myös sisäistää vääriä käyttäytymismalleja, jos hän joutuu seuraamaan vierestä vanhempien negatiivista vuorovaikutusta (Kelly 2000). Työn lähtökohdissa tuli ilmi, että myöhäisleikki-ikä on lapsen psyykkiselle ja emotionaaliselle kehitykselle herkkää aikaa. Tällöin lapsen kehityksessä tapahtuu suuria asioita, kun lapsen minuus, omatunto ja moraali alkavat kehittyä. Lapsen käsitemaailma ja tietorakenteet laajenevat. Hän alkaa vertailla itseään ystäviinsä. (Storvik-Sydänmaa 2010.) Lapsi reagoi muutoksiin herkästi ja vanhempien avioerolla voi olla hyvin suuri vaikutus lapsen kehitykseen.

Kirjallisuuskatsauksen tulokset nostavat esiin isän osallistumisen merkittävänä tekijänä lapsen selviytymisen kannalta (Kelly 2000; Broberg 2010). Lapsi saattaa alkaa oirehtimaan, mikäli suhde etävanhempaan ei ole toimiva. Huomioitavaa on, että lapsen oirehdinta ja siihen kytkeytyvät hankaluudet voivat myös heikentää suhdeverkoston toimivuutta. (Kelly 2000.) Tulokset korostavat myös vanhempien välisen vuorovaikutuksen merkitystä lapsen ja etäisän väliseen suhteeseen. Etäisät saattaisivat haluta olla enemmän osallisena lapsensa elämään, mutta välit äidin kanssa voivat hankaloittaa tilannetta. (Kelly 2000.) Surullista on se, että usein tilanteessa kärsijäksi joutuu lapsi. Lapsen terveeseen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat perheen sisäiset ihmissuhteet. Ihmissuhteiden pysyvyys ja ihmishuhdeverkoston toimivuus ovat lapsen ja hänen perheensä voimavaroja. (Broberg 2010.) Työn lähtökohdat tukevat kirjallisuuskatsauksen tuloksia vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen merkityksestä lapsen selviytymisvoimavarana (Lammi-Taskula & Salmi 2009). Avioeron jälkeen esimerkiksi äiti voi muuttaa lastensa kanssa uudelle paikkakunnalle, joka vaikuttaa lapsen ihmissuhteiden pysy-

vyyteen ja toimivuuteen. Tuloksista ei kuitenkaan ilmene perheen muuton suoranaisten vaikutus lapsen selviytymiseen avioeron jälkeen vaan aihetta käsiteltiin henkisenä välimatkana etäisän ja lapsen välillä. (Kelly 2000; Broberg 2010.)

Kelly (2000) on tutkinut vanhempien avioeron merkitystä lapsen terveeseen kasvuun ja kehitykseen kolmen vuosikymmenen (1970–1990) ajan. Tutkimuksesta on havaittavissa vanhempien avioeron vaikutus lapsen psyykkisen kehityksen ongelmiin, kuten suurentuneeseen käytöshäiriöriskiin. Samat ongelmat ovat havaittavissa edelleen 2000-luvulla (Harland ym. 2002; Broberg 2010; Stadelmann ym. 2010). Kysymyksiä herättää se, miksi tilanne avioerolasten kohdalla on edelleen sama, vaikka yhteiskunnallisiksi tavoitteiksi on asetettu lasten hyvinvoinnin lisääntyminen, terveyden tilan paraneminen ja turvattuuteen liittyvien oireiden väheneminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001).

Kirjallisuuskatsauksesta ilmenee, että lapsen saama tuen määrä terveydellisiin ongelmiin on vähäistä tuen tarpeeseen nähden. Tämä on huomioitavaa, koska lapsen oirehdinta esimerkiksi psyykkisesti on tulosten mukaan hyvin laaja-alaista. Palvelujärjestelmissä lapsen tuen tarpeen arviointi on haasteellista, koska hän ei kykene itse tarvettaan välttämättä ilmaisemaan tai sanoittamaan. Tuen tarve on myös hyvin monimuotoista, kokemuksellista ja yksilöllistä, kuten työn lähtökohdissa totesimme (Ikonen 2000). Tarpeen arvioinnin haasteellisuutta lisää se, että lapsen selviytymistä vanhempien avioeron jälkeen ei tuloksissa kuvattu prosessimaisena etenemisenä (Saari 2009), vaan yksittäisinä selviytymisvoimavaroina. Yhteiskunnalta saatu tuki rajoittuu enimmäkseen vanhempien tukemiseen enemmän kuin lapsen.

Ovatko yhteiskunnalliset valmiudet puuttua lapsen ja perheen ongelmiin puutteelliset? Unohdetaanko tarkastella perhettä ja sen tilannetta kokonaisvaltaisesti? Lapsen omat selviytymiskeinot ovat hyvin vähäisiä ja tällöin lapsi tarvitsee turvallisen aikuisen rinnalleen (Sinkkonen 2008). Kirjallisuuskatsauksen tulosten mukaan perheen merkitys osana lapsen selviytymisvoimavaroja korostuu (Palosaari & Aro 1994; Kelly 2000; Harland ym. 2002; Ahrons 2006; Broberg 2010; Karttunen 2010; Stadelmann ym. 2010; Lamela & Figueiredo 2011; Stambaugh 2011; Taanila 2012). Tulokset osoittavat myös, että suuri osa lapsen oirehdinnasta saattaa johtua perheessä vallitsevasta erotilanteesta. Lapsi ja hänen perheensä kuuluvat

perheneuvolan piiriin, joten tilanteisiin puuttuminen tulisi aloittaa jo sieltä. On todettu, että eroperheet käyttävät perhe- ja kasvatusneuvolan palveluita enemmän kuin ei-eronneet perheet (Broberg 2010), joten palveluiden piiriin hakeutumisessa ei ole niinkään puutteita. Perheiden tilanteet ja lapsen oirehdinta saattavat olla hyvin arkaluontoisia aiheita puhuttavaksi. Uskallus puuttua asioihin ja keskustella niistä avoimesti kaipaisi parannusta. Teoreettisissa lähtökohdissa palvelujärjestelmältä saatavan tuen merkitys osoitettiin myös yhdeksi perheen selviytymisvoimavaraksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013).

Avioerolapsia kohdataan työskentelykentästä riippumatta. Sairaanhoidajille työ tarjoaa ammatillista hyötyä lapsen avioeron jälkeisten oireiden ja selviytymisvoimavarojen tunnistamisessa. Voimavarojen tunnistamisen kautta sairaanhoitaja pystyy työskentelemään lapsen selviytymisen tukena. Hoitotyötä toteuttaessa osataan paremmin hahmottaa avioerolapsen monimuotoinen oireilu ja suurentuneet ongelmariskit. Opinnäytetyö selkeyttää ajatusta lapsen kohtaamisena osana perhettä, yksilöllisen kohtaamisen lisäksi. Ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen merkitys hoitotyössä korostuu. Opinnäytetyö tuottaa hyvän muistutuksen siitä, että lapsen oireiden taustalla voi olla perheen tilanne.

Suoranaisesti hoitotyön näkökulmasta aikaisemmin tuotettua tutkittua tietoa ei suomeksi julkaistuna löytynyt. Aiheen tarkastelun tarpeellisuudesta kertoo myös se, että vuoden 2013 avioeroluvut olivat korkeimmat 10 vuoteen. Tilastoista ilmenee ainoastaan avioerojen määrä, mutta tulee muistaa, että avioeroja tapahtuu myös. Useat vanhemmat elävät avoliitossa ja heidän eronsa aiheuttaa perheelle suurentunutta ongelmariskiä samalla tavalla kuin avioerotkin.

7.3 Jatkotutkimushaasteet

Jatkotutkimushaasteeksi nousi tulosten perusteella kysymys: **”Millaista tukea vanhemmat tarvitsisivat omaan vanhemmuuteensa ja jaksamiseensa avioeron jälkeen?”**

On todettu, että yksinhuoltajat kokevat vanhemmuuden kuormittavammaksi kuin uusperheet tai ydinperheet, koska perheillä ei ole toista aikuista jakamassa arki-

päivän käytännön asioita. Eronneiden äitien kasvatusta on vähemmän auktoritatiivista kuin muiden äitien. Uusperheiden äidit valvovat lapsiaan vähemmän kuin ydinperheiden. Eroja selitetään aikuisten voimavarojen kulumisella uuteen suhteeseen, jolloin lapsen kasvatukselle jää vähemmän aikaa. (Broberg 2010.) Kasvatuksessa rajojen asettaminen on tärkeää. Mikäli yksinhuoltaja ei pysty olemaan tarpeeksi auktoritatiivinen, voi kasvatusta ja rajojen asettamista hankaloitua. Osaltaan lapsen rajattomuus voi aiheuttaa käytösongelmia. Tutkimustuloksiin pohjaten vanhemmuuden tukemista ja vanhempien jaksamista olisi syytä tarkastella. Vanhemmuuden tukemisella ja vanhempien jaksamisesta huolehtimisella on suuri merkitys lapsen ongelmien ennaltaehkäisemisessä.

Tärkeää lapsen kehityksen turvaamiseksi on ennaltaehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen. Perheet, joiden vanhemmilla on aviollisia ongelmia, tulisi tunnistaa ajoissa, jotta lapsen selviytymisvoimavaroja voidaan tukea jo ennen eroa. Vanhemmuuden ja vanhempien tukemisella voidaan vaikuttaa myös lapsen oireilun ennaltaehkäisyyn. Kelly (2000) huomauttaa, että lapsen oireet ovat havaittavissa jo 4-12 vuotta ennen eron tapahtumista. Vanhempien väliset aviolliset ristiriidat ovat merkittävämpi tekijä lapsen sopeutumiseen kuin avioero itsessään tai avioeron jälkeiset konfliktit. Lasten oireet, joita on nähtävillä jo konfliktisen avioliiton aikana, ovat samankaltaisia kuin avioeron jälkeenkkin.

Kirjallisuuskatsauksen tuloksien perusteella lapsi voi oirehtia monella eri tavalla vanhempien avioeron jälkeen. Tämä voi osaltaan koetella vanhempien jaksamista ja lisätä vanhemmuuden tukemisen tarvetta.

Toinen jatkotutkimushaaste olisi **selvittää lapsena koetun vanhempien avioeron vaikutuksia myöhäisempään nuoruusikään**. On todettu, että avioero kokemuksena vaikuttaa aikuisiälle saakka. Kellyn (2000) mukaan eroperheiden lapset tulevat luultavammin käyttämään alkoholia, savukkeita ja marijuanaa enemmän kuin ei-eronneiden perheiden lapset. Tämä liittyy riippuvuuteen ystäväistä ja vertaisryhmistä. Eroperheiden lapset tulevat kaksi kertaa luultavammin synnyttämään lapsen teini-ikäisenä, verrattuna ei-eroperheiden lapsiin tai lapsiin, jotka menettivät vanhemman kuoleman vuoksi. Avioerolapsilla on enemmän sairastuvuutta, terve-

ysongelmia ja lääkärikäyntejä. Kolme kertaa luultavammin eroperheiden lapset tulevat saamaan psykologista hoitoa.

Eroperheiden lapset hankkivat pienemmällä todennäköisyydellä tutkinnon, kuin ei-eronneiden perheiden lapset. Tämä johtuu osittaisen siitä, että vanhemmat pyrkivät murrosikäisen lapsen koulutustason lisäykseen enemmän ei-eronneissa perheissä kuin eronneissa. Kansallinen tutkimus osoitti, että myös vanhempien ja perheiden välisellä epäsovulla ennen eroa, alentuneilla resursseilla ja vanhempien alentuneella valvonnalla oli vaikutusta koulutustasoeroihin. Eroperheiden lapsilla on kehnompia läsnäolo oppitunneilla, he katsovat enemmän televisiota, tekevät vähemmän kotitehtäviä ja vanhemmat valvovat vähemmän kotitehtävien tekemistä. Kuitenkin kun isät ovat osallisena lapsen koulunkäyntiin eron jälkeen, on vähemmän alenemista akateemisessa suoriutumisessa, sekä lapsi tullaan vähemmän luultavammin erottamaan koulusta. Lapset saavat myös parempia arvosanoja, kuin vähemmän osallistuvien isien lapset. Osallistuvien isien lapsien tulokset eivät poikkea merkittävästi ei-eronneiden perheiden lapsista. (Kelly 2000.)

LÄHTEET

- Aho, A., Tarkka, M-T. & Kaunonen, M. 2008. Isien selviytymiskeinot lapsen kuoleman jälkeen. *Hoitotiede* 20 (4), 203-215.
- Bruce, T., Meggitt, C. & Grenier, J. 2010. *Child Care & Education*. 5. p. Lontoo: Hodder Education.
- Ikonen, T. 2000. Tuhkasta uusi elämä: selviytymisen teoreettiset ja käytännölliset lähtökohdat. Helsinki: Yliopistopaino.
- Janhonen, S. & Nikkonen, M. 2003. *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*. Helsinki: WSOY
- Johansson, K. 2007. Kirjallisuuskatsaukset: huomio systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen. Teoksessa: K. Johansson, A. Axelin, M. Stolt & R-L. Ääri (toim.) *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turku: Turun yliopisto, 3-9.
- Jurvelin, T., Kyngäs, H. & Backman, K. 2005. Pitkäaikaisesti sairaiden lasten vanhempien selviytymisvaatimukset. *Hoitotiede* 17 (1), 35–42.
- Jurvelin, T., Kyngäs, H. & Backman, K. 2006. Pitkäaikaisesti sairaiden lasten vanhempien selviytyminen. *Tutkiva Hoitotyö* 4 (3), 18–22.
- Kaakinen, J., Gedaly-Duff, V., Coehlo, D. & Hanson, S. 2010. *Family health care nursing. Theory, practice and research*. 4. p. Philadelphia: F.A. Davis Company.
- Katajamäki, E. 2004. Terveen lapsen ja nuoren kehitys, hoito ja ohjaus: Leikki-ikäinen. Teoksessa: P. Koistinen, S. Ruuskanen & T. Surakka (toim.) *Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja*. Helsinki: Tammi, 66–71.
- Kiiski, J. 2011. *Suomalainen avioero 2000-luvun alussa: miksi avioero puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään?* Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertation in education, humanities, and theology 15
- Kartovaara, L. 2007. Lapsiperheiden kehitys. Teoksessa: *Suomalainen lapsi 2007*. Helsinki: Tilastokeskus, 32–45.
- Koppeli, R. 2004. Lasten ja nuorten psykosomaattiset oireet. Teoksessa: P. Koistinen, S. Ruuskanen & T. Surakka (toim.) *Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja*. Helsinki: Tammi, 306–311.

- Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Lammi-Taskula, J. & Bardy, M. 2009. Vanhemmuuden ilot ja murheet: vanhempien ja lasten keskinäinen suhde. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 60–67.
- Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström, S. 2009. Johdanto. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 11–19.
- Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2009. Työnjako ja tyytyväisyys parisuhteeseen pikkulapsiperheissä. Teoksessa: J. Lammi-Taskula, S. Karvonen & S. Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 50–57.
- Lazarus, R. & Folkman, S. 1984. Stress, appraisal and coping. New York : Springer, cop.
- Lepistö, S. & Paavilainen, E. 2010. Nuorten selviytyminen perheväkivaltakokemuksista: ”Että mä jaksaisin vielä tän, niin sitt mä saisin nauttii elämästä.” Hoitotiede 22 (1), 14–25.
- Poijula, S. 2007. Lapsi ja kriisi: Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Päänsärky (lapset). 31.5.2010. Käypähoitosuositus: Päänsärky (lapset). [Verkköjulkaisu]. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim. [Viitattu 13.5.2013]. Saatavana: <http://www.terveysportti.fi/xmedia/hoi/hoi29010.pdf>
- Saarenheimo, M. & Suutama, T. 2006. Elämänhallinta ja vanhuuteen sopeutuminen. Teoksessa: P. Lyytinen, M. Korhokangas & H. Lyytinen (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. 1.-7. p. Helsinki: WSOY, 454–470.
- Saari, S., Kantanen I., Kämäräinen, L., Parviainen, K., Valoaho S. & Yli-Pirilä P. (toim.) 2009. Hädän hetkellä: psyykkisen ensiavun opas. 1.-2.painos. Helsinki: Duodecim ja Suomen Punainen Risti.
- Salonen, O. 1997. Teema ja muunnelmia: Psykologian perustieto 1. 5. painos. Espoo: Salutonova Oy.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uud.p. Jyväskylä: Gummerus.

- Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.
- Sauli, H. 2007. Lasten ja lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa: Suomalainen lapsi 2007. Helsinki: Tilastokeskus, 269–286.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2001. Valtioneuvoston periaatepäätös: Terveys 2015- kansanterveysohjelmasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:4.
- Storvik-Sydänmaa, S., Talvensaari, H., Kaisvuo, T. & Uotila, N. 2012. Lapsen ja nuoren hoitotyö. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). 17.4.2014. Siviilisäädyn muutokset. [Verkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. [Viitattu: 17.4.2014].
Saatavana: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2013. Voimavaralähtöiset menetelmät. [Verkkosivusto]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu: 27.11.2013].
Saatavana: http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanitfi/tyon/menetelmat/voimavaralahtois-et_menetelmat
- Åstedt-Kurki, P., Jussila, A-L., Koponen, L., Lehto P., Maijala, H., Paavilainen R. & Potinkara, H. 2008. Kohti perheen hyvää hoitamista. Helsinki: WSOY.

KIRJALLISUUSKATSAUKSESSA KÄYTETYT LÄHTEET

- Ahrons, C. 2006. Family Ties After Divorce: Long-Term Implications for Children. *Family Process* 46 (1), 53–65.
- Broberg, M. 2010. Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Helsinki: Väestöliitto.
- Harland, P., Reijneveld, S., Brugman, E., Verloove-Vanhorick, S. & Verhulst, F. 2002. Family factors and life events as risk factors for behavioural and emotional problems in children. *European Child & Adolescent Psychiatry* 11, 176–184.
- Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä: Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampere University Press. *Acta Universitatis Tamperensis* 1546
- Kelly, J. 2000. Children's Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 39 (8), 963–973.
- Lamela, D. & Figueiredo, B. 2011. Post-divorce representations of marital negotiation during marriage predict parenting alliance in newly divorced parents. *Sexual and Relationship Therapy* 26 (2), 182–190.
- Palosaari, U. & Aro, H. 1994. Effect of timing of parental divorce on the vulnerability of children to depression in young adulthood. [Verkkójulkaisu]. USA: Adolescence. [Viitattu 3.3.2014]. Saatavana: Ebsco Host. Cinahl with full text. Vaatii käyttöoikeuden.
- Stadelmann, S., Perren, S., Groeben, M. & Klitzing, K. 2010. Parental Separation And Children's Behavioral/Emotional Problems: The Impact of Parental Representations and Family Conflict. *Family Process* 49 (1), 92–108.
- Stambaugh, S., Hector, M. & Carr, A. 2011. How I Remember My Parents' Divorce: A Phenomenological Investigation. *Issues in Mental Health Nursing* 32, 121–130.
- Taanila, A., Laitinen, E., Moilanen, I. & Järvelin, M-R. 2002. Effects of Family Interaction on the Child's Behavior In Single-Parent or Reconstructed Families. *Family Process* 41 (4), 693–708.

LIITTEET

LIITE 1. Kirjallisuushaku

Tietokannat	Hakusanat						
	divorce	divorce and children	divorce, mental health	divorce, family health	divorce, children, health	divorce, family	manuaalinen haku
Cinahl	377	340	3	2	4	17	1
Rajaus	full txt, age	full txt, age	full text, peer reviewed, age	full text, peer reviewed, age	full text, peer reviewed, age	full text, peer reviewed, age	
Otettu	2	7	1	1	0	1	1
Lopullinen valinta	8						

Tietokannat	Hakusanat			
	avioer*	avioer* laps* last*	laps* last* selviyt*	avioer* selviyt*
Plari	123	73	24	16
Rajaus	viimeiset 10 v.	viimeiset 10 v.	viimeiset 10 v.	viimeiset 10 v.
Otettu	0	2	0	
Lopullinen valinta	2			

Tietokannat	Hakusanat			
	avioer*	avioer* laps* last*	laps* last* selviyt*	avioer* selviyt*
Aleksi	0	793	0	108
Rajaus		Hoitotiede ja Tutkiva hoitotyö		Hoitotiede ja Tutkiva hoitotyö
Otettu	0	0	0	0

Poissulkukriteerit

- Ei vastannut tutkimuskysymyksiin
- Ei käsitellyt tutkittavaa aihetta

LIITE 2. Esimerkki luokittelusta

ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTYS	ALAKATEGORIA	YLÄKATEGORIA	PÄÄKATEGORIA
"Adjustment and achievement in boys and girls after divorce were found to vary by age" (Kelly 2000, 966).	Lapsien sopeutuminen ja saavuttaminen avioeron jälkeen ovat liitännäisiä ikään.	lapsen ikä	selviytymistä tukevat voimavarat	lapsen omat selviytymisvoimavarat
"High-intensity fighting is associated with more insecure attachments and anxiety in infants and toddlers" (Kelly 2000, 964).	Hyvin intensiivinen tappelu on liitännäinen turvattomuuden tunteeseen ja ahdistukseen pikkulapsilla ja taa-peroilla.			
"With the distant psychological interaction 65% of the children were 3-years-old or younger at the time of the parents' divorce" (Taanila ym. 2002, 703).	Avioeron tapahtuessa lapsen ollessa 3-vuotias tai nuorempi on hänellä suurempi riski joutua huonompaan vuorovaikutukseen isänsä kanssa.			
"With close psychological interaction , only 35 % of the children	Läheinen vuorovaikutussuhde suojaa lasta myöhemmiltä käytösongelmilta,			

<p>were 3-years-old or younger at the time of their parents' divorce or separation, and less than half of them had behavioral problems at school." (Taanila ym. 2002, 703).</p>	<p>mikäli lapsi on eron tapahtuessa ollut 3-vuotias tai nuorempi.</p>			
<p>"3-5-vuotiaat lapset näyttävät selviävän toistaiseksi helpommalla, koska he ovat taipuvaisia osoittamaan kiintymystään spontaanisti riippumatta vanhempien konflikteista." (Karttunen 2010, 141).</p>	<p>3-5-vuotiaat lapset osoittavat kiintymystään spontaanisti, jolloin he selviävät vanhempien välisestä ristiriidosta paremmin.</p>			
<p>"Children who experienced parental separation showed significantly more emotional symptoms and with a trend toward significance, more conduct problems at age 6 compared with children</p>	<p>Avioeron kokeneilla lapsilla ilmenee enemmän emotionaalista oirehdintaa ja käytösoireita 6-vuotiaana kuin ei-eroperheiden lapsilla.</p>			

of nonseparated families" (Stadelmann ym. 2010, 99).				
"Among males at the age of 22 depression was significantly more prevalent (24%) among those who had experienced parental divorce in latency as compared with those who had experienced it before school age." (Palo- saari & Aro 1994).	Miehillä, jotka ovat kokeneet eron latenssi- iässä, ilmenee enemmän masennusta verrattuna ennen kouluikää eron kokeneisiin miehiin.			
"Divorced boys had more externalizing problems than did girls." "Boys had significantly more externalizing behaviors than did girls." (Kelly 2000, 966).	Pojilla on enemmän ulkoisia ongelmia kuin tytöillä.	lapsen sukupuoli	selviytymistä tukevat voimavarat	lapsen omat selviytymisvoimavarat
"Huomioitavaa oli myös	Pojilla esiintyy enemmän ongel-			

<p>se, että lapsen sukupuolella oli merkitystä ongelmien esiintymisessä. Pojilla esiintyi tyttöihin verrattuna enemmän ongelmia.” (Broberg 2010, 195).</p>	<p>mia kuin tytöillä.</p>			
<p>”At both ages boys showed higher levels of conduct problems and of hyperactivity than girls.” (Stadelmann ym. 2010, 100).</p>	<p>Pojilla on enemmän käyttös ongelmia ja ylivilkkautta kuin tytöillä.</p>			